

Tanskalainen proosamoottori ruputtaa halki merenkulun historian

Carsten Jensen: *Me hukkuneet*, WSOY, suom. Pirkko Talvio-Jaatinen ja Jelena Vallenius, 754 s

Aleksis Salusjärvi

Carsten Jensenin *Me hukkuneet* on meriromaani, joka heikkenee loppua kohden tervassa soutamiseksi. Teos kuvaa tanskalaista merenkulkua historiallisena kaarena, jonkinlaisena aikuisten satuna. Intensiteetti säilyy kohtuullisen hyvin niin kauan kuin pasaatituulet kulljettavat romaania aikana, jolloin kauppalaivaston ja tutkimusmatkailun erot pysyivät pieninä. Kertomuksen edistyessä paljastuu Jensenin kirjailijalaatu: Hänen proosamoottorinsa on sitkeä diesel. Se rutkuttaa kyllä mallikkaasti etappia, muttei piittaa matkanteon mielekkyydestä.

Vaivaa säästämättä kerrotaan kyllä yksityiskohtaisesti prammipurjeista, reivaamisesta, juomaveden loppumisesta ja halsseista sivuvastaisessa. Merikirjallisuuden estetiikka on halussa, mutta vaikka suolan väitetäänkin maistuvan suussa ja takilan viheltävän tuulessa, on lauseissa läsnä proosallisuus. Jensenin kerrontahorisontti ei ponnisteluista huolimatta synnytä muutamaa sivua pidempiä illuusioita seikkailuista.

Nostalgiaannälässään Jensen sumeilematta hyväksikäyttää merenkulun tunnetut legendat tarinansa tarpeiksi, romantiikkahan on kautta aikain syntynyt menneestä. Lisäksi purjelaivojen aika on niin lähellä, että entisaikojen miehekkäät merimiehet käytännössä elävät keskellämme. Varsinkin kun kertojana on ”me” eli Marstalin kylä Tanskan itärannikolla. Kirjan nimi viittaa merestä hautansa saaneisiin kyläläisiin, jotka spoonrivermäisesti muistelevat maailman ehyeksi. Tosin monikon ensimmäisessä tapahtuva kerronta alkaa parinsadan sivun jälkeen tuntua väkinäiseltä ja muuttuu lopulta setämäisen sentimentaaliseksi luokkahengen luomiseksi: *Kylläpäis me olemme reippaita, eikä meilläpäin kukaan valehtelee*. Oikeistolaiskaiut kulkevat kylminä väreinä selkäpiitä pitkin, sillä ponnisteluista huolimatta Jensenin ”me” asettuu suvaitsevaisuudessaan jonnekin Utahin mormonien ja outokumpulaisen huoltoaseman välimaastoon.

Ongelman juuret kulkevat skandinaaviseen ylemmydentuntoon. Siinä missä Suomella on valheelliseen sotahistoriaan perustuva itsetunto maailman rehellisimpänä kansana, on tunnettua, että norjalaisten mielestä maailman ongelmat ratkeaisivat, jos kaikki tekisivät kuten he. Ruotsalaisten ”hemma i Sverige” -johdannolla osoitetaan tavan takaa miten kotona kaikki on paremmin. Kööpenhaminan jokaöinen laukaustenvaihto kertoo karusti miten maahanmuuttajat on jätetty integroimatta. Tätä ongelmaa kuvaa hyvin termi ”sveamamma”, jossa yhdistyy turvallisuus, itsekeskeisyys ja konservatiivisuus. Sen tuloksena syntyy hirttosilmukantiukkaa ryhmäkuria ja pehmeää rasismia. Jensenin päätös kertoa kahdeksatta sataa sivua ”meistä” tuottaakin esimerkillistä sveamammakirjallisuutta.

Toisena auraattisena teemana on amerikkalaisen unelman pohjoismainen versio. *Me olemme pieniä kansakuntia ja olemme pärjänneet vain siksi, että kaikki ovat puhaltaneet yhteen hiileen, Poikani, jonain päivänä tämä kaikki on sinun sekä älä koskaan luule olevasi yksin mitään! Laivaa ei voi seilata yksin, yksin ei voi tuottaa jälkeläisiä. Yksin saat väännettyä pökäleén, omin voimin et ole sen enempää!*

Jensenin kirja on tanskalainen puuttuva lenkki kymmenisen vuotta kasvaneelle skandinaavisten nuorten miesten kivakirjallisuudelle. Sen huippukohta on **Erlend Loen** *Supernaiivi*, jonka teemana on klassinen ranskalainen eksistentialismi, jonka lääkkeeksi löytyy pullamössöyhteisöllisyys. **Einar Már Guðmundssonin** *Pyöreän portaikon ritarit*, **Mikael Niemen** *Populaarimusiikkia Vittulanjätkältä* ja **Johan Harstadin** *Buzz Aldrin ja taviksena olemisen taito* ovat yksi toisensa jälkeen laventaneet filosofiaa kuvaamaan skandinaavisen hyvä me -hengen koko latteudessaan. Ympyrä sulkeutuu **Knut Hamsunin** ja **Halldór Laxnessin** epikalle. Ne lunastetaan sukupolven voimin, jonka syvin viesti kumpuaa siitä että elämän tyhjiys hukutetaan elintasolla ja elämänmuotomme todelliset ongelmat jätetään tabuiksi. Ainoa pelko on tylsistyminen. Jensenille ei kuitenkaan riitä itsensä liittäminen tähän kokonaisuuteen. Hän rinnastaa siihen myös menneet sukupolvet 1800-luvulta lähtien.

Vakavimmat proosatekniset kolaukset tulevat kuinkas-sattuikaan -juonenkuljetuksista. Romaanin parikymmentä henkilöahmoa törmäävät toisiinsa tavan takaa eri puolilla maapalloa mitä omituisimmissa tilanteissa. **Douglas Adamson** nistuu synnyttämään vastaavista juonenkuluista hirtehistä huumoria. Jensen ei kuitenkaan ole huuliveikko, hänen viestinsä on että jokainen maailman ihminen on lopulta Marstalista, kun oikein silmin katsotaan ja että maailma on pieni jos ei suostu pelkäämään sitä. En hihkunut kertaakaan onnesta kirjan näissä kohdissa, ne tuntuvat alentuvalta ja kirjailijan kyvyttömyydeltä jättää kertomukseensa yhtään aukkoa.

Me hukkuu -romaanin koheesio onkin puhuttelevan umpeenkasvanut. Lukuromaanijättiläinen noudattaa klassisia linjoja, muttei pysty kasvamaan ihmiskuvan tarkkuudessa mitoihin, jotka kerrontaratkaisuihin vaatisi. Jensen ei kykene käsittelemään ristiriitoja, mistä johtuen henkilöahmot auvoisessa kylässään ovat autistisen oloisia. Toki joka toisella sivulla joku hukkuu ja intohimoakin ripotellaan sekaan – ne ovat kuitenkin mausteita sopassa, jokinlaisia vähimmäisvaatimuksia sille, ettei tarina kaadu täysin banaaliksi. Tämä on tuttu piirre muussakin sveamammakirjallisuudessa ja samalla sen vahvin ansio.

Intohimokuvaukset tuntuvatkin olevan ainoa todiste Jensenin kirjailijanlahjoista, kuten katkelma vanhuksen lihanhimosta nuoreen naiseen osoittaa:

“(H)heidän kohtaamisensa olivat aina pikaisia, puoliksi vihamielisiä. Albert ei koskaan ottanut Klaraa syliinsä rintansa muuttumatta taistelutantereeksi. Hän oli täynnä vastarintaa, mutta vetovoima oli vahvempi, ja tuloksena oli että hän otti Klaran aina häikäilemättömällä tavalla, jota myöhemmin katui. Kun Klara antautui äänekkäästi hänen työntöjensä alla, hän ei koskaan tiennyt, vaikeriko tämä hurmiosta vai kivusta. Itse hän lauetessaan voihkaisi kuin joku olisi iskenyt häntä vatsaan.

Hän ei enää lyönyt Klaraa, mutta sisimmässään hän tiesi sen johtuvan vain siitä, että ensimmäinen lyönti oli jättänyt keskelle tämän kasvoja todisteen, jonka koko kaupunki voi nähdä. Ainoastaan pelko maineen menettämisestä antoi hänelle voimia pitää kätensä kuris-

sa, kun halu satuttaa sai vallan. Voi kyllä, hänen seisova elimensä olisi sekini voinut saada aikaan saman vaikutuksen kuin lyönti ja sitä olisi voinut käyttää satuttamiseen, mutta tässä kohdin hänen ikä petti hänet. Hän ei enää ollut yhtä kestävä kuin ennen.” (398)

Sen sijaan, että Jensen olisi syventänyt näiden ihmisten ristiriitaista suhdetta ja löytänyt itsensä kirjoittamasta jotain lukemisen arvoista ihmisyydestä, hän pakenee takaisin ”meihinsä” ja dilemma ratkeaa lapsellisen helposti. Dramatiikasta ei ole hänen käsissään jännitteeksi. Proosalaiva kulkee selittelyn merta:

”Voi, hän tiesi. Myrskytulvan yö ei koskaan päättynyt. Kerran toisensa jälkeen hän työnsi kätensä vesimassoihin ja hapuili sieltä Karlaa. Joka kerta kun hän myi laivan tai pani sen lopullisesti redille, joka kerta kun Marstalin nimi pyyhittiin pois taas yhden laivan kotisatamana, joka kerta kun telakalta jäi taas saamatta tilaus joltain kaupungin varustajalta, joka kerta kun joku nuori mies löysi itselleen elämänuran maista, joka kerta kun marstalilaisten oppilaiden määrä kaupungin merenkulkuopistossa laski – joka kerta kun näin tapahtui, tuntui kuin hänen kätensä olisi tavoittanut Karlan vetten syvyyksissä ja tarttunut häneen ja vetänyt hänet ylös.”(633)

Harvoin pääsee näkemään painetussa kirjallisuudessa näin kehnoa tautologiatehokeinoa. Katkelman typeryys kasvaa kuitenkin vaikuttaviin mittoihinsa vasta, kun Jensenin tekstiin kömpelösti piilottama psykoanalyttinen sisältö tulee esiin kaikessa naurettavuudessaan. Karla on tässä kuvaillun hahmon, Klaran, lapsuudenaikainen nukke, joka tippui veteen. Klaran hirvuisen päätös on kosta merelle ja merenkululle, tämä on koko romaanin kantavia aiheita. Metaforinen hukkumisenpelko ja merenkulun yksinäisyys tuodaan lukijan pohdittavaksi tällaisissa umpikirjallisissa katkelmissa, joiden vastaavuus oikeaan elämään on kaikkea muuta kuin tunnistettavissa. Amerikkalaisissa kolmen pennin elokuvissa turvaututaan usein samankaltaisiin kerrontateknikoihin, nämä tarinat ovat kuitenkin kahdessa tunnissa ohi. Jensenin lukupakettia joutuu kestävään päiväkausia.

Teoksensa lopuksi Jensen ottaa käyttöönsä viimeisetkin reservinsä. Prosaorkesterin jokainen sello laahaa pateettisessa mollissa *Ukkonooaa*. On sota ja kuolema korjaa tunteettomasti satoa, kirjailija haluaa koskettaa lukijan sydämen herkimpiä alueita, ja se on tehtävä kirjeitse. Vieläpä poikansa kieltäneen katuvan äidin kynän välityksellä. Tämäkin sinänsä kaunis proosallinen aihe on niin paperinmakuinen ja kontekstissaan kömpelö tehokeino, että lukiessa tunsin vastenmielisyyttä. Sveamamma sulkee meidät kaikki syliinsä, eikä päästä irti ennen kuin jokainen eron aikana nyyhkäisty kyynel on suudeltu poskilta:

Oli niin paljon, mitä minä sinulle halusin. Sinä halusit jotain muuta, ja niin minä vedin loukkaantuneena rakkauteni pois. En ole koskaan oppinut rakastamaan ehdoitta. Minusta elämä ei antanut minulle mitään, ja niinpä minä ajattelin, että minun on otettava itse se minkä haluan saada, mutta elämä ei ollut kuontuvainen kaupanhierontaan minun kanssani. Ehkä suurinta, mihin voi päästä, on se että rakastaa vaatimatta vastineeksi mitään. En tiedä sanoa. En kai sitten osaa tehdä eroa. Niin suuri osa siitä, mitä rakkaudeksi kutsutaan, on minulle vain katkeraa pakkoa ja itsensä uhraamista.

Minä ajattelen sinua joka päivä.

Äitisi (710)

Jensen osaa kyllä tarvittaessa kertoa hyvin, eepin sinfoninen muoto on kuitenkin täysin hänen kykyjensä ulkopuolella. _ Me hukkuneet _-teoksen aineistosta olisi koottavissa innostava novellikokoelma. Tällaisenaan kirjan hienot katkelmat hautautuvat farssimaiseen tarinankuljetukseen, ja aihe maailma roikkuu merikirjallisuuden hihassa kykenemättä muuhun kuin sen kuppaamisen.

Skandinaavisen kirjallisuuden keskeisimpiä aiheita on meri. Se on nivonut kirjallisuuden lajit ja tyyliuunnat ympärilleen luoden perustan koko kulttuurialueen identiteetille. Tosin nykymerenkulku tarkoittaa lähinnä automatisoituja konttialuksia ja ruotsinlaivojen taxfree-kaljaa. Pohjoismaiden telakat rakentavat muovinmakuisia ostoskeskusteilijöitä Karibialle. Itämerikin on tuhottu maailman saastuneimmaksi vesistöksi, jonka elpyminen on epätodennäköistä – samalla kun Pohjanmeren ryöstökalastus on vaurioittanut alueen ekosysteemiä pysyvästi.

Jensen taustoittaa tämän aikaansaamamme katastrofin pieteetillä. Jos maailma makaisi kirjan moraalisen opetuksen mukaan, olisi tätä toimintaa tehostettu ratkaisevasti 1900-luvun alussa, kun Pohjoismaiden pienvarustamot tippuivat isompien kyydistä.